

Makedonci na kraju tisućljeća

Bivši režimi od Baltika do Balkana nisu imali baš mnogo smisla za suvremenu umjetnost. To više, smatrali su je ideološki i društveno štetnom. Muzej u Skoplju »omaknuo« se socijalističkoj izgradnji zbog potresa u Skoplju 1963., tako makedonska suvremena umjetnost ima u njemu važnu logističku potporu

Panorama suvremene makedonske umjetnosti što ju je osmislio i ostvario direktor Muzeja suvremene umjetnosti u Skoplju, Zoran Petrovski, pokazala se kada dobro obavljen posao. S manjim korekcijama i nužno uz strožu selekciju, takva bi izložba mogla biti dobrodošla u svakoj kulturnoj sredini. To znači da izložba nije samo panorama ili pokažatelj aktualnog stanja, nego da je čine profilirane umjetničke individualnosti, sposobne u svakom pogledu govoriti o sebi i o svojim umjetničkim preokupacijama, a tek nakon toga o »kretanjima« u suvremenoj umjetnosti Makedonije. Koliko se njihove individualne poetike mogu izjednačiti s lokalnom umjetničkom scenom ne zavisi od njih, nego od smisljene kulturne politike, medijske potpore i ofenzivne afirmacije tih pojedinaca, ne samo u vlastitoj sredini nego i mnogo, mnogo šire. Hoće li se taj sretan spaj umjetnosti, kulture i politike ostvariti — ne znamo, ali znamo da bi to za sve u Makedoniji bilo vrlo pametno.

Spomenutom opaskom želim se suprotstaviti onim tczama — danas vrlo često rabljenim —

umjetnika. Nakon toga nastala je kriza, ali sada se pôlako prevladava.

Sanacija krova Muzeja pozitivan je znak boljih vremena. Izložba koja je upravo postavljena, i mnoštvo mlađih ljudi na njezinu otvorenju, uvjerljivo govore da se više ulaže u umjetnost nego do sada, i potvrđuje »rentabilnost« takve »neprivredne« potrošnje. Namjerniku iz inozemstva ne treba mnogo vremena da prepozna sve mogućnosti takve institucije za kulturu, umjetnost, pa čak i za politiku. Treba očekivati da se ta uzajamnost što prije prepozna i stavi u funkciju.

U prilog tom apelu iz znatne udaljenosti, ide i živa umjetnička scena u Skoplju. Ne može se reći da je ona velika. Stjecajem okolnosti u makedonskoj umjetnosti manjkaju dva umjetnika: Petre Nikolovski i Gligor Stefanov, koji su 1993. predstavljali Makedoniju na Biennalu u Veneciji, u inozemstvu su od 1988., ali su znatno utjecali na osnutak sadašnje aktualne umjetničke scene u Makedoniji. Osim toga, tijekom 1993. unutri su Petar Mazej, Borko Lazeski i Dimitar Kondovski, umjetnici koji su svojim opusima nêdvôjbeno zadužili makedonsku modernu umjetnost. S njima ili bez njih, makedonska suvremena umjetnost dijeli globalnu sudbinu umjetnosti posljednjeg desetljeća ovog stoljeća. Je li to kriza ili ne, vidjet će se uskoro, samo da pregrimo kraj tisućljeća. U opću duhovnu krizu upletu se u Makedoniji i odjeci balkanske krize, pa umjetnicima nije nimalo lako. Ta duhovna i stvarna napetost očituje se u životu i u supertilnim područjima umjetnosti.

Rasporn između pomalo tužnih, introvertiranih slika Kulje Mićeva i autoironijskih »citatičkih« slika Aleksandra Stankovskog, potvrđuje ono što smo znali: sve je moguće i sve je dopušteno. U tom rasponu, svaki umjetnik koji je izlagao na spomenutoj izložbi suvremene umjetnosti u Skoplju, nastoji proniknuti što se zapravo događa i zašto se događa i kamo sve to vodi. Možda najčešća sigurnost pokazuje Dušan Perčinkov, umjetnik dobro poznat i cijenjen u sklopu ljubljanskog Biennala grafike, koji dosljedno elaborira svoj — uvjetno rečeno — kon-

ceptualni grafiti, i unutar njega likovno ne grješi. To je svakako zanimljiv umjetnik, koji je sposoban da se nakon krize vrati u punom sjaju na umjetničku scenu. Ovako je sada u postavi izložbe u Muzeju suvremene umjetnosti malo izgubljeno među umjetničkim instalacijama, koje — jednostavno — dominiraju izložbom.

Pomal gorka konstatacija što ju je nedavno iznijela Sonja Abadjieva, kustosica Muzeja suvremene umjetnosti, kako riječ »novo« ima krajnje relativno i lokalno značenje u Makedoniji, može se uzeti kao realna u procjeni suvremenih umjetničkih kretanja u Makedoniji. To nikako nije kvantitativna ocjena kojom bi se vrednovala djela i instalacije na izložbi u Muzeju. Djela ipak stoje sama za sebe, a suverenost kojom neki od umjetnika vladaju, navodi da bi se ta ostra opaska mogla i ublažiti. Čak i ako se osjeća zaokupljenost većine umjetnika lokalnom tradicijom, mitovima i legendama, njihove realizacije vrlo se jasno vide na ekološkoj ili antropološkoj razini. To je slučaj sa skopskim »alternativcima« Ibrahimom Bedijem koji u islamskoj tradiciji nalazi točke dobara sa suvremenim osjećajem prostora. Slično je i s umjetnikom Igorom Mitićevskim koji je, u potrazi za još dubljim spiritualnim slojevinama, svoju ljetotrušnju akciju smjestio u špilju nedaleko od Skoplja. Mlada umjetnica Iskra Dimitrova stvara suptilne multimedijske rituale. I ona se koristi mitskim, slavenskim resursima prepunim simboličkog značenja. Najčešće radi iz sirove neobradene vune. Ne treba dakako posebno kazati da je vuna izvorno ženski materijal, te da je u središtu pozornosti ove umjetnice žena i njezin odnos prema svijetu i okolini. S instrumentima klasične skulpture, istom se temom bavi i Aneta Svetjeva, koja pripada srednjoj generaciji makedonskih umjetnika. Ona doduše u posljednje vrijeme pokušava svoje čiste figuralne skulpture instalirati ili »ambijentalizirati« ugradnjom figuralne kompozicije u posebno oblikovanu osnovu, ali ne bismo rekli da to »osuvremenjivanje« pridonosi njezinu izvornom figuralnom ekspresivitetu. Jovan Šumkovski stvara svoje instalacije na temeljima ruskog konstruktivizma, i time je implicite blizak problemu ikone. S vještom plastičkom akribijom Šumkovski povezuje ikonografske arhetipove i suvremeni likovni leksik u ekspresivnu cjelinu. Njegove instalacije kao da izviru iz distopiskog ambijenta u kojem neka-

dašnje plemenite vještine obrade grade, poprimaju groteskne i opasne oblike. Šumkovski je ozbiljni umjetnik respektabilnog potencijala koji se vrlo odmjereno koristi svojim plastičkim senzibilitetom — očito — postmodernističkim i civilizacijskim dekonstrukcije intelektualnih i civilizacijskih paradigmi dvadesetog stoljeća. Unjetnica koja je bila već zapažena na Biennalu mlađih u Rijeci prije pet godina, Žaneta Vangelj, s iskustvom studija i boravka u Frankfurtu, gradi svoje kompleksne multimedijalne instalacije, na načelu simulacije zbilje. Trenutačno, ona predstavlja makedonsku umjetnost na 4. međunarodnom Biennalu u Carigradu, multimedijalnim projektom *Portret Vladimira Antonova*. Na izložbi u Muzeju suvremene umjetnosti pokazala je simulički dijalog s fiktivnom osobom pod imenom Vladimir Antonov. Ona uspješno, a može se reći, i virtuozno, u likovnu ili ambijentalnu cjelinu spaža fragmente bizantske tradicije i masovnu mediju kulturu. U pozadini pregnantne forme njezine medijske prezentacije kriju se prilično arhaični upitnici o prirodi božanskog, božjoj trijadi i njezinu pojavnosti i enigmu što taj teološki problem izaziva u kršćanskoj duši.

Osim izložbi što ih je nedavno organizirao Soroš Centar za suvremenu umjetnost Skoplje, pri čemu treba istaknuti izložbu ove godine predenu u svibnju u starom i zapuštenom čifteljamanu u turskoj četvrti Skoplja, sadašnja izložba u Muzeju privodi suvremenu makedonsku umjetnost kraju stoljeća. Njezini počeci čak i tijekom ovog stoljeća gube se u mraku. Svjetlo se javlja tek između 1920. i 1930. godine kada se u Skoplju organiziraju prve izložbe moderne umjetnosti. Pogrešno bi bilo misliti da između Lazara Ličenoškog (1901.-1964.) i Iskre Dimitrove (r. 1965.) postoji neka tradicijska veza. Pripadnost narodu nije estetska činjenica. Umjetnici su uvijek pripadali samo sebi. Istina je da u ovom trenutku makedonski umjetnici pokušavaju skupiti fragmente individualnog i kolektivnog sjećanja u obliku primjerenom kraju stoljeća. Cini se da im to uspijeva. To postižu svojim suvremenim načinom razmišljanja, značiteljom i gotovo beskompromisnom orijentacijom prema sutrašnjici.

Želimir Koščević

koje u svrhu afirmacije novog duha državne sastavnosti, prisvajaju i instrumentaliziraju stvaralaštvo krajnjih individualnosti, kakvi umjetnici po svojoj prirodi jesu. To naravno nije specifičnost Makedonije. To je nešto što se događa svagdje, ali takva »kulturna« politika osobito je osjetljiva u sredinama koje su opterećene prošlim modelima uprave, mišljenja i ponašanja. Ona, može, naime biti pogubna.

Izložba 9/2 (Devet u pol) što je bila otvorena u Skoplju 3. studenoga ove godine, gotovo demonstrativno pokazuje respektabilan potencijal suvremene umjetnosti u Makedoniji. Uz taj stvaralački potencijal, Skoplje ima još jedan važan argument na svojoj strani — Muzej suvremene umjetnosti koji ima sve temeljne uvjete da bude »logistička« potpora suvremenoj umjetnosti. To znači: afirmiranje, stručna i kritička obrada te popularizacija ne samo lokalne suvremene umjetnosti, nego i svih njezinih oblika koji se danas javljaju na medunarodnoj umjetničkoj sceni. Na tom području ta je ustanova jedina koja je utemeljena i profilirana kao muzej za suvremenu umjetnost. To je važno naglasiti, jer bivši režimi od Baltika do Balkana nisu imali baš mnogo smisla za suvremenu umjetnost. To više, smatrali su je ideološki i društveno štetnom. Muzej u Skoplju »omaknuo« se socijalističkoj izgradnji zbog potresa koji se dogodio u Skoplju 1963. Tada, u općoj humanitarnoj euforiji, nije se mogla odbiti ponuda poljske vlade da se sagradi Muzej suvremene umjetnosti. Od tada (pri čemu uloga dr. Borisa Petkovskog ima iz ove današnje perspektive gotovo povijesnu važnost), pa do danas, Muzej je imao svoje svijetle trenutke, ali i razdoblja krize. Danas, taj Muzej još stoji na atraktivnome mjestu na brdu iznad Skoplja, pokraj tvrdave Kale, a s direktorom Zoranom Petrovskim i izvrsnim stručnim timom čini se da ima sve izglede da nade svoje mjesto na domaćoj i medunarodnoj umjetničkoj sceni.

Osim Muzeja, u funkciji promocije suvremene umjetnosti jest i ne tako davno osnovan Soroš centar za suvremenu umjetnost Skoplje. Uz veoma zanimljive godišnje izložbe, koju je ove godine Soroš centar u Skoplju realizirao na CD-ROM-u i sada je pripremio diljem svijeta, dokumentacije i pomoći mladim umjetnicima, Soroš centar Skoplje značno pomaže stručni časopis za suvremenu umjetnost. Časopis *Golemoto Staklo*, naslov preuzet od znalog Dachampova djela, izdaje Muzej i do sada su izšla tri broja. U prvom broju objavljen je prijevod teksta Thomasa McEvelly-a *Povijest, kvalitet, globalizam*, a Muzej intenzivno pregovara s ovim teoretičarem radi prijevoda njegovih tekstova na makedonski jezik. Između ostalog, McEvelly je bio nedavno u Skoplju gdje je održao vrlo zapaženo predavanje. S obzirom na McEvellyjevo propovijedanje multikulturalizma, jasno je i razumljivo zanimanje za njegovu misao. U ostalim brojevima ima dosta informativnih tekstova s aktualne medunarodne umjetničke scene, a to je za lokalnu scenu vrlo korisno i instruktivno.

Ovdje treba spomenuti i Likovnu akademiju, koja je u početku, oko 1980., bila važan čimbenik u stvaranju nove generacije makedonskih

